

is megjelenik a hagyománykövetés kérdése, ennél fogva költői elődként tételeződik az objektívizáló látásmódú, a világ furcsa részleteit kiragadó, nyelvi- és rímjátékot kedvelő Nemes Nagy Ágnes. A gyereklíra egyik mér-földkövének tekinthető *Altató* költője, József Attila, a *Négyszögletű Kerek Erdő* írója, Lázár Ervin és persze Weöres Sándor, akinek a „szárnyat ígéz a malacra” versora a kötet borítóján életre is kel. Ezek közül Lovász a *Négyszögletű Kerek Erdő*ben játszó költőversenyt a *Friss tinta* mintájának tekinti. Ugyanis az újraírások („Ej, mi a kő tyúkanyó”), a rímes értelmetlenségek (anakonda – ama konda), az „asztjelentiamitszeretnél” típusú versek (dömdödöm) mind-mind jelen vannak a kötetben. Emiatt bátran jelenti ki, hogy Lázár Ervin határozta meg a gyereklíra valamennyi fő ágát.

A *Vitézségek* című fejezet olyan kalandregényekké alakuló meseregényeket recenzál, amelyeket már az idősebb, a Harry Potter-nemzedék olvas. A *Vitézségek* címszó alatt bemutatott kötetek már bátran alkalmaznak intertextusokat, mítosz-szerű történetvezetést, abszurd, mágikus elemeket, varázslást, misztériumjátékokat, satirikus, szürreális megoldásokat. A *Határátlépés, Előretekintő zárszó* című befejező tanulmány számot vet az ifjúsági irodalommal is, ami már majdnem teljesen felnőtt irodalom. A fejezet az e körbe tartozó művek leggyakoribbi hibáit (a mű csupán a tartalom hordozója lesz; didaktikusság) és kiemelkedő alkotásait (pl.: Mészöly Ágnes *Darwin-játszma*) gyűjti össze. A kötetet *A könyvben előforduló gyerekkönyvek listája 2000–2015* összefoglalója zárja, ami segít az olvasónak abban, hogy kézikönyvként, vagyis lexikonként használja a kötetet.

„Nagyfiú vagy te már.” (Szabó Magda: *Tündér Lala*) – Sokat mond, és mégis keveset a kötet mottója: az idézet mint ellenpélda a gyerekekre ráerőltetett felnőtt nézőpont beszűkültségét jelentheti, ami egyúttal egy indítványozás is lehet a kötetet kézbe vevő felnőttek számára. Gesztelyi Hermina kritikája sokat foglalkozik a *Felnőtt gyerekirodalom* szókapcsolat jelentésével, és végül arra jut, hogy ez a fogalomtársítás talán már a dichotómián való továbblépést jelenti, ugyanakkor megreked és tisztázatlan marad az olvasók számára. Azt hiszem, ez az igazán izgalmas szótársítás már elég lehet ahhoz, hogy kezünkbe vegyük és elolvassuk a kötetet. És ki tudja, lehet, rájövünk arra, hogy gyerekes a felnőttirodalom!?

„A’ maradék tanúja lesz”

Veisz Bettina

„A’ maradék tanúja lesz tetteinknek; rettegjük itéletét.” – hangzik Kazinczy Ferenc emblematikus szövegeinek, az Orthologus és Neologus; nálunk és más nemzeteknél zárógondolata. *Tanúja lesz a tette(in)knek, kiváltképp azáltal, ahogy elbeszéljük őket. Czifra Mariann* Kazinczy Ferenc és az ortológusok című kötetének saját bevallása szerint nem célja a nyelvújítási harc újabb elbeszélésének megkomponálása, sokkal inkább a már megteremtett narratíva létrejöttének módját tárja fel. – Veisz Bettina kritikája *Czifra Mariann kötetéről* (Kazinczy Ferenc és az ortológusok: Árnyak és alakok az 1810-es évek nyelvújítási mozgalmában, Bp., Ráció Kiadó, 2013.)*

A kötet címe elsőre megtévesztheti olvasóját, azt sugallva, hogy a könyv a nyelvújítási narratíva hagyományába lépve egy döntően kazinczyánus szemléletű gondolatmenetet követ. Az alcím azonban eltérő támpontokkal szolgál, sejtetve, hogy a világosan kirajzolódó „harcos, győzedelmes literátor” képen túl a mozgalom *árnyai, alakjai* (például Kisfaludy Sándor, Verseghy Ferenc, Pázmándi Horváth Endre stb.) is élesebb kontúrt kapnak. Czifra kötete a nyelvújítás elbeszélésében az irodalomtörténet-írás „megbicsakló” állításait bírálja felül. Precíz vizsgálat alá helyezi a narratívaképzés lépéseit, és a megállapításokat újabb, eddig a párbeszédbe jelentős mértékben be nem vont kéziratok szövegek elemzésével vizsgálja felül, ezáltal részben árnyalva a nyelvújításról alkotott képet, gyakorta azonban le is bontva, újraalkotva az eddigi narratíva főbb téziseit.

A nyelvújítás (Kazinczy perspektívájából) „sakkjátszmájának” lépéseit fejtegetve felmerülhet az a veszély, hogy a gondolatmenet koncentrikus körei egyre sűrűbb filológiai szövetet képezve elveszítik az olvasót, ám Czifra világos logikai metódusa elhárítja ennek lehetőségét. A könnyed hangnemet választó könyv a kevéssé szakavatott olvasót is magával ragadja, (watsoni) társául fogadja az irodalomtörténeti oknyomozás során. Az

előszó felhívja a figyelmet arra a momentumra, hogy a nyelvújítás eseményeinek vizsgálatakor az irodalomtörténet-írás elsősorban Kazinczy munkáit, elbeszélsmódját érvényesíti. Am „[a] Kazinczy-hagyaték korszakforrásként való használata radikálisan leszűkíti a látóteret, és eltereli a figyelmet számos kisebb hatású, a kánonból kiszorult szövegről, amelyek hatástörténete a századelőn még igen jelentős lehetett.” (83) A nyelvújítási mozgalom további résztvevőinek, ez idáig csekély mértékben láttatott *árnyainak, alakjainak* kéziratos hagyatéka, levelezése kevésbé vizsgált, többnyire teljes kritikai kiadás nélkül leledzik. Joggal vehető fel tehát a kérdés: „vajon a kontrollforrások használata nélkül adható-e egyáltalán megalapozott értékelés, körültekintő elemzés magáról Kazinczyról?” (12) is? A megoldást a kéziratos források nyomán minél több nézőpont felkutatása adhatná, melyet ezen kötet is céljával tűz ki.

Czifra a MTA-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport munkatársaként Kazinczy kéziratos hagyatékának archiválása és rendszerezése során talált rá az *Orthologus és Neologus* szövegváltozataira. Kötetének vizsgálati perspektívája döntő mértékben az *Orthologus és Neologus* szövegére fókuszál. Precízen vizsgálja többek között a keletkezéstörténetben szerepet játszó *Tövisek és Virágok*, továbbá a válaszreakciót inspiráló *A' Recenziókról* című Füredi Vida-tanulmányt. A kezdő fejezet a nyelvújítás határkijelöléseit taglalja. Elsőként a szakirodalmi konszenzus szerint a mozgalmat elindító epigrammakötet, a *Tövisek és Virágok* szerepét gondolja újra. Végigköveti a nyelvújítási narratíva állításait, mely alapján a mű vitaindító szerepkörbe helyeződik, majd főként a Kazinczy-levelezés párbeszédbe szólításával áthangolja a korábbi teóriát. Lebontja a szöveg határpont-státuszát, továbbá elhalványítja annak a már a kezdetektől határozott fellépésű, vitaindító Kazinczynak a képét, aki „hideget és meleget szétválasztani ült a magyar literatúra ítélőszékébe” (31).

Gondolatmenetének következő pontján Czifra a nyelvújítás dramaturgiájának zárását, Kazinczynak az *Orthologus és Neologus* tanulmányát helyezi górcső alá. Az érvényben lévő nézet szerint a mű „békítő eszköz”, mely lezárja a literátorok csatáját. Azonban a kötet megkérdőjelezi mind a lezárás momentumát, mind az ebben szerepet játszó írói tudatosságot. Párbeszédbe állítja az *Orthologus és Neologus* szövegváltozatait, melynek a Tudományos Gyűjteményben 1819-ben megjelent és egy kéziratban maradt, bővített, azonban az írói szándék szerint eredetileg megjelenésre szánt variánsát

a függelékben párhuzamosan is közli. Czifra reflektál a kortársak és a korabeli szaktudományos cikkek recepciójára. Elveti a mű tényleges vitát záró funkcióját, hiszen a húszas évek is bővelkedtek a nyelvújítási témakört taglaló munkákkal.

A kötet Kisfaludy Sándor és Kazinczy kapcsolatát tárgyaló fejezete a kéziratok kontextusában vezeti be a *foliális olvasás* lényegi fogalmát. A filológiai metódus a kisebb szövegeket nagyobb kontextusukban elhelyezve értelmezi, és „két egymástól teljesen különböző párhuzamos szöveggalaxis egymás mellé helyezésével [...] figyelembe veszi azokat a kéziratos szövegszerű kötődéseket, amelyek nem a könyvbéli intertextualitás letüköröződései, másképpen: teljesen különböző szövegkapcsolódást mutatnak, mint amellyel ugyanazon szöveg nyomtatott változata rendelkezik. [...] A hatástörténet szempontjából pedig azt vizsgálja, [...] hogy ki fért hozzá a szövegekhez, ki vált olvasóvá.” (63) Egy további fejezet bemutatja Márton István perének nyelvújításbeli szolgálatait. Czifra elemzi, hogyan használja fel Kazinczy a pör adta nyilvánosság lehetőségeit, hogy felszólalásában a nyelvújítás témaköréhez kapcsolódjon, továbbá hogyan alkot önimázst leveleiben. Egy konkrét esetet érintve, mely során Kazinczy egy Verseghyt kritikusán bemutató magánlevele kerül publikálásra, hangsúlyozza, hogy „az idő előrehaladtával Kazinczy interpretációja az esetet illetően folyamatos módosuláson ment keresztül, az emlékezet és az aktuális szituáció felülírta a korábbi eseményeket és egy új múltvariánsot alkotott meg.” (31) Maga a metódus általánosabban is jellemző Kazinczy narratívaképzésére, amely önmagában nem okozna dilemmát, amennyiben a hagyaték korszakforrásként való kezelésekor tudatosodna ez a mechanizmus.

A kötet tanulmányainak sorát záró fejezet Kazinczy kéziratos hagyatékának szerepkörét járja körül. Elsőként a szöveggörpusz kézirateit a szerzői elrendezés megléte és hiánya alapján típusokban különíti el, majd részletesebben vizsgálja az *Orthologus és Neologus* kéziratban maradt szövegváltozatait, befogadás- és kiadástörténetét. Végezetül pedig *A' Glottomachusok*, Kazinczy legjelentősebb hatású kéziratgyűjteményének kánonképző funkciójáról értekeznek.

A kötet megvilágítja, milyen mértékben uralkodik Kazinczy perspektívája a nyelvújítási narratíván. Továbbá, hogyan képzi meg a harci retorika formuláit alkalmazva a két szemben álló tábor elbeszélsmódját, s főként hogyan alkotja meg a vita dramaturgiáját a kötetbe rendezett levélváltások, párbeszédbe lépő szövegek

által, melyet a nyomdai publikálást mellőzve, csupán a kiváltságosoknak, az „irodalmi élet körül serénykedő fiatal literátoroknak” juttatott el. Kazinczy jól tudta, a maradék tanúja lesz tetteinek, ezért saját maga is igyekezett tudatosan formálni, megalkotni a leendő ítéletet.

A zárlat a kérdések és távlatok perspektívájából nyit újabb lehetőségeket. Lényeges felvetése, „[h]a a nyelvújítás nem egyetlen személy vezényletére zajlott, ha nem bizonyos írói csoportosulások győzelmének, mások bukásának, valamint a német nyelvújítási minta magyar adaptációjának eredménye – márpedig úgy tűnik, hogy nem az –, akkor micsoda? Vajon a magyar nyelvben rejlő „képzékenység” [...] spontán szükségzerű megnyilvánulása? Az írásmédiumok elterjedésének és egyesülési folyamatának természetes velejárója? Ha a nyelvújítás nem tudományos tanácskozás – mert a tízes években úgy tűnik, inkább lehet paszkvillusi irodalomról és populáris szórakozást nyújtó, kacagtató avagy ízléstelen olvasmányokról beszélni [...], mint rendszeres, érvelő szövegekről – akkor nem lehetséges-e a nyelvújítási»csata«hátterében egy olvasási és írási forradalmat keres-

nünk, amely ugyan nem mérhető a Nyugat-Európában száz éve zajló folyamathoz, mégis ahhoz hasonlóan a technikai eszközök fejlődése váltotta ki? Nem csupán a nyomtatott médiára kell itt gondolni, hanem a kéziratos kultúra rendkívüli elterjedésére, amelyről a mai nyomtatványcentrikus irodalomtudomány hajlamos megfeledkezni.” (201)

Czifra kötete rendkívül jelentős előrelépést tesz a nyelvújítási narratíva újraalkotásának útján. Okfejtései olyan évszázados, a hagyományba rögzült paneleket bontanak le, melyek ez idáig jelentősen eltorzítva jelenítették a 19. század eleji nyelvújítási törekvéseket. Gondolatmenete felhívja a figyelmet a narratívaképzés útvesztőire, a forrásként szolgáló kéziratos szövegkorpuszok új perspektívákat nyitó felhasználási módjaira.

**A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2.B-15/11/KONV-2015-0001 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.*